

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННИХ ПЕРЕКАЗІВ В УКРАЇНІ

REALITIES AND PROSPECTS OF ELECTRONIC TRANSFERS IN UKRAINE

Банківські безготівкові розрахунки в Україні за останні роки досягли високого рівня розвитку. Цьому сприяла діяльність Національного банку України у сфері впровадження інформаційних технологій у діяльність вітчизняних банків. Розроблення та впровадження Національним банком України систем електронних переказів дало змогу відмовитись від внутрішньобанківських та міжбанківських розрахунків. Недоліки функціонування НСМЕП фактично дублюють проблеми ринку банківських платіжних карток в Україні. У статті розглянуто стан електронних розрахунків та намічено перспективи розвитку національної системи електронних переказів в Україні.

Ключові слова: Національний банк України, електронні гроші, безготівкові розрахунки, платіжні картки, система електронних платежів.

За последние годы в банковской сфере Украины безналичные расчеты достигли высокого уровня развития. Этому способствовала деятельность Национального банка Украины в сфере внедрения информационных технологий в деятельность отечественных банков. Разработка и внедрение Национальным банком Украины систем электронных переводов дало возможность

отказаться от внутрибанковских и межбанковских расчетов. Недостатки функционирования НСМЕП фактически дублируют проблемы рынка банковских платежных карточек Украины. В статье рассмотрено состояние электронных расчетов и намечены перспективы развития национальной системы электронных переводов в Украине.

Ключевые слова: Национальный банк Украины, электронные деньги, безналичные расчеты, платежные карты, система электронных платежей.

Banking cashless settlements in Ukraine have reached a high level of development in recent years. It was supported by the activity of the National Bank of Ukraine in the field of information technology in the activities of domestic banks. Development and implementation by the National Bank of Ukraine of electronic transfer systems allowed waiving intra and interbank payments. Drawbacks NSMEP actually duplicate the problem of bank payment cards market in Ukraine. This article presents the state of electronic payments and outlines the prospects for developing of the national electronic transfers in Ukraine.

Key words: National Bank of Ukraine, electronic cash, cashless payments, payment cards, electronic payment system.

УДК 336.004

Туманцова О.В.

старший викладач кафедри фінансів, обліку і аудиту
Полтавський інститут економіки і права

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку банківської діяльності характеризується розширенням обсягів грошового обороту, зменшенням імовірності виникнення ризиків, покращенням контролю грошового обігу, тому доцільним є розширення різних видів банківських послуг, таких як запровадження електронних грошей та створення систем електронних платежів і розрахунків. Розвиток карткових програм та технологій сучасного банку можливий за умови правильно обраної стратегії та керованості діяльності банку на картковому ринку. Незважаючи на успішність функціонування внутрішньодержавних платіжних систем, постає більш складне завдання – покращення та постійна модифікація використовуваних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема розвитку електронних грошей та системи електронних переводів на сучасному етапі набуває популярності у вітчизняній науковій літературі. Питання емісії й обігу електронних грошей знайшли своє висвітлення у наукових працях В.М. Кравця, О.О. Махаєвої, В.І. Міщенко, П.М. Сенища та ін. Певні аспекти проблематики електронних грошових систем розкриті в роботах А. Мороза, М. Савлука та інших українських учених.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка розвитку системи електронних платежів та розгляд перспектив розвитку Національної системи електронних платежів України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сьогоднішній день банківські картки виступають ключовим елементом електронних банківських систем та все більш активно витісняють звичні чекові книжки та готівку. Також операції з банківськими платіжними картками, з одного боку, розширюють спектр послуг банку, а з іншого – є потужним джерелом ресурсів як в іноземній, так і в національній валютах [2, с. 318].

Власник банківської платіжної картки має цілу низку переваг перед готівкою: надійність збереження власних коштів за втрати платіжної картки, достатньо тільки повідомити банк про її втрату; зручність під час розрахунку за певні товари чи послуги як у нашій країні, так і за кордоном, оскільки автоматична конвертація здійснюється за більш вигідним курсом, ніж в обмінних пунктах; можна проконтролювати свої витрати. Також у власників платіжних карток нещодавно з'явилася ще одна можливість – оплачувати рахунки, не виходячи з дому.

Сьогодні спостерігається гостра конкуренція банків щодо їхньої боротьби за нові сегменти ринку карткового бізнесу. Зацікавленість клієнтів у надійному і зручному засобі розрахунку стимулює діяльність банків у наданні різноманітних якісних послуг і продуктів. За допомогою карток клієнти можуть отримувати заробітну плату та пенсію, розраховуватися в торговельних мережах, замовляти

та оплачувати найрізноманітніші послуги, здійснювати банківські перекази та одержувати кредити.

Варто зауважити, що однією з особливостей електронних грошей порівняно з традиційними видами грошей є обмеженість щодо виконання ними функцій засобу платежу і засобу обігу. Як засіб платежу електронні гроші мають суттєві технічні обмеження: можливість їх приймання залежить від технічної оснащеності торговців (наявність картридерів, електронних гаманців тощо).

Банківські безготівкові розрахунки в Україні за останні роки досягли високого рівня розвитку. Цьому сприяла діяльність Національного банку України як регулятора системи масових електронних платежів у сфері впровадження інформаційних технологій у діяльність вітчизняних банків, розробки і впровадження реально діючих сучасних нормативних документів, які відповідають вимогам часу, для розвитку вітчизняного карткового бізнесу.

Серед найбільш розповсюджених в Україні систем електронних грошей програмного виду – системи WebMoney Transfer і «Интернет. Деньги» (на технології PayCash). Електронні гроші на основі карток представлені, зокрема, офлайнними інструментами Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП) і наперед оплаченими картками міжнародних карткових платіжних систем.

Національна система масових електронних платежів (НСМЕП) є внутрішньодержавною платіжною системою, яка введена в промислову експлуатацію у листопаді 2004 р. Платіжною організацією системи, власником торгової марки й оператором системи є Національний банк України. Він також виконує функції розрахункового банку, головного і регіонального процесингових центрів. НСМЕП створена з метою впровадження в Україні відносно дешевої та надійно захищеної автоматизованої системи безготівкових розрахунків.

Носієм інформації в системі є смарт-картка, яка на відміну від картки з магнітною смугою, найбільш повно задовольняє вимоги безпеки. На базі смарт-картки в НСМЕП створена високоефективна офлайнова технологія, яка не потребує оперативного зв'язку з банківським рахунком під час виконання платіжних операцій, що є важливим за недостатньої якості вітчизняних каналів зв'язку. Смарт-картка НСМЕП, окрім інструмента доступу до рахунку користувача в банку, може мати функцію електронних грошей. Це перший у світі приклад, коли систему розрахунків електронними грошима впроваджує центральний банк країни.

Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні» платіжну систему визначає як платіжну організацію, членів платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними під час проведення переказу коштів, який і є обов'язковою функцією цієї системи [1].

Платіжну систему можна представити у вигляді системи механізмів, які служать для переказу грошових коштів між суб'єктами господарювання, для розрахунку за платіжними зобов'язаннями, що виникають між ними. Платіжна система – це набір платіжних інструментів, банківських процедур і, як правило, міжбанківських систем переказу коштів, поєднання яких забезпечує грошовий обіг разом з інституційними та організаційними правилами та процедурами, що регламентують використання цих інструментів та механізмів [5, с. 42]. Платіжна система складається з кількох самостійних систем, таких як: системи «клієнт-банк»; внутрішньобанківські платіжні системи; системи міжбанківських розрахунків; системи масових платежів.

Сучасними платіжними системами здебільшого керує банківський сектор. Платіжні системи виконують функцію передачі потоку інформації, який містить деталі платежу і безпосередньо переказу грошових коштів.

Розроблення та впровадження Національним банком України СЕП та НСМЕП дало змогу у стислі строки відмовитись від внутрішньобанківських та міжбанківських розрахунків.

Електронні розрахунки отримують усе більше розповсюдження в Україні і впевнено займають свою нішу в сегменті платежів, який зростає зі збільшенням обсягів електронної комерції. Однак як споживачі, так і системи електронних розрахунків на українському ринку досі працюють в умовах невизначеного законодавчого поля. У результаті сьогодні офіційна статистика ринку не ведеться, особливо в плані розміру емісії електронних зобов'язань, кількості користувачів систем, кількості та розміру транзакцій тощо, а оцінки, що існують на ринку, є вельми приблизними.

Нині українські банки пропонують своїм клієнтам такі послуги з використанням платіжних карток:

1. Отримання готівки у банкоматі.
2. Розрахунки в торговельній мережі безготівково.
3. Використання послуги голосової авторизації.
4. Оплата рахунків безготівково через Інтернет.
5. Бронювання номеру в готелі чи оренда машини за кордоном.
6. Зняття готівки з платіжної картки безпосередньо за кордоном, відмовившись від перевезення її через митний кордон.
7. Інші операції.

В Україні постійно збільшується кількість карток, емітованих вітчизняними банками, причому до них належать картки Національної системи масових електронних платежів (НСМЕП), одноемітентних (внутрішньобанківських) платіжних систем, міжнародних платіжних систем (МПС). Нині структура ринку платіжних карток така: близько 80% числа задіяних у обороті платіжних карток –

це картки МПС, передусім MasterCard і VISA, частка внутрішніх платіжних систем становить приблизно 20%.

Незважаючи на швидкі темпи розвитку карткового бізнесу в Україні, обсяги безготівкових карткових розрахунків у складі загального обсягу безготівкових розрахунків українських споживачів становлять близько 8%, тоді як безготівкові карткові розрахунки громадян європейських економічно розвинених країн – 80–90%. Однак значні досягнення у сфері розвитку карткового бізнесу європейських економічно розвинених країн не позбавили їх від суттєвих проблем у цьому бізнесі [3, с. 143].

У лютому 2016 р. Нацбанк заявив про перейменування НСМЕП в Національну систему масових електронних платежів «Український платіжний простір» (далі – «ПРОСТІР»). «ПРОСТІР» – це внутрішньодержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів, платіжною організацією якої є Нацбанк України.

Нацбанк називає розвиток системи «ПРОСТІР» стратегічним пріоритетом для України, передусім у плані зменшення частки готівкових розрахунків в економіці, а також ключовим елементом для зниження вартості безготівкових операцій. До уваги взято, що близько 98% операцій із платіжними картками вітчизняних банків здійснюється на території України. Платіжна система «ПРОСТІР» позиціонується як альтернатива міжнародним платіжним системам, яка дає банкам та їх клієнтам змогу скоротити свої витрати, крім того, вона має вберегти українські банки від валютних ризиків при транзакціях. Усі доходи від транзакцій в «ПРОСТОРІ» будуть надходити до платіжної системи України.

Наявні обмеження для користувачів – це нестача банкоматів, а також необхідність випуску додаткової міжнародної карти під час поїздок за кордон (мережа пристроїв для прийому цих карток зросла в минулому році майже до 80%, система налічує понад 50 учасників). До 2020 р. НБУ планує, що частка платежів через платіжну систему «ПРОСТІР» досягне 30%, а прийом карток «ПРОСТІР» у мережі банкоматів та в торговельно-сервісній мережі вже до 2017 р. сягне близько 90% [6].

Національна платіжна система «Український платіжний простір» уже позиціонує себе саме як міжнародна платіжна система з чітким наміром домінування на українському ринку, майже 90% якого належить МПС VISA і MasterCard. Звичайно, є деякі побоювання щодо можливого застосування адміністративних важелів, щодо «масового заохочення» банків розвивати картковий бізнес передусім на базі «Національної платіжної системи «ПРОСТІР». Але, зважаючи на поточний стан ринку, зокрема ті факти, що понад 90% усіх транзакцій із використанням платіжних карток вітчизняних банків здійснюється саме на території Укра-

їни, застосування неринкових методів заохочення взагалі недоцільно. Навіть установлення нижчого порівняно з МПС VISA і MasterCard рівня транзакційних відрахувань автоматично створює суттєву конкурентну перевагу саме Національній системі.

Зважаючи на той факт, що картковий бізнес – це взагалі недешево задоволення і є масовим продуктом, на перший план завжди виходить саме економіка проекту. А намір Національного банку в межах платіжної системи «ПРОСТІР» розвивати такі напрями, як операції P2P-переказів (онлайн-переказ грошей із картки на картку) і, насамперед, найбільш динамічно зростаючий ринок електронної комерції, взагалі роблять перспективи «ПРОСТОРУ» надпривабливими.

Створення «ПРОСТОРУ» – одне зі свідчень, що найближчими роками готівковий ринок України буде активно мінімізуватись як заради боротьби з «тіньовою» економікою, так і заради осучаснення засобів платежів і розрахунків у країні. За оцінками НБУ, спостерігається стабільний позитивний тренд зростання частки безготівкових операцій (нові покоління клієнтів створюють попит на сучасні банківські сервіси). Так, у 2015 р. в Україні більше кількість активних безконтактних банківських карт перевищила 1,5 млн. штук, збільшившись упродовж року на 400 тис. Розрахуватись безконтактною картою можна в майже 50% (88,2 тис.) POS-терміналах у всіх категоріях торгових точок: супермаркетах, кафе, аптеках, на АЗС.

Проте існує і такий нюанс: більше 2/3 готівки, що знаходиться в обігу, знята в банкоматах держателями платіжних карток замість їх використання у безготівкових транзакціях. Тож Нацбанк планує низку заходів для заохочення безготівкових розрахунків, зокрема: перевести всі форми розрахунків із державними органами в електронні канали; стимулювати не просто безготівкову видачу зарплат і пенсій, але й заохочувати українців не знімати негайно готівку, а віддавати перевагу розрахункам за допомогою карток. На сьогоднішній день людей «не заохочує» слабо розвинена мережа POS-терміналів, особливо в регіонах, притому, що мережа банкоматів досить розвинена плюс за зняття готівки із зарплатних карток не знімається комісія [6].

Тож варто морально готуватись до того, що в гаманцях поменшає банкнот і побільшає карток. І в цьому плані хотілося б, щоб використання картки національної платіжної системи дало змогу мінімізувати ризики і перепони, які стримують безготівковий обіг. Окрім того, варто звернути увагу на залучення до використання карток під час розрахунків людей віком 50+. За оцінками НБУ, ця категорія найбільш інертна, і Нацбанк навіть вважає за доцільне впроваджувати низку програм зі стимулювання і пропаганди сучасних засобів платежу серед цієї вікової категорії.

Висновки з проведеного дослідження.

У підсумку варто зазначити, що в сучасних умовах практично для кожної країни особливої актуальності набуває створення карткової платіжної системи, що є незалежною від міжнародних аналогів. Україна не є винятком. На базі НБУ створена і функціонує карткова платіжна система НСМЕП, яка стала елементом запровадження електронного грошового обігу в Україні.

Сучасний стан розвитку НСМЕП на вітчизняному ринку банківських платіжних карток характеризується зростанням показників функціонування і завантаженості системи (наприклад, обсяг емітованих карток, загальний обсяг клієнтів, обсяг оборотів, обсяг термінальної та банкоматної мережі тощо).

Проте недоліки функціонування НСМЕП фактично дублюють проблеми ринку банківських платіжних карток в Україні, серед яких: достатньо низький рівень безготівкових карткових розрахунків, незацікавленість і необізнаність населення щодо користування платіжними картками, низький рівень конкуренції між провайдерами платіжних послуг та ін.

Ураховуючи проблеми функціонування ринку банківських платіжних карток в Україні, першочерговим залишається пошук перспективних шляхів їх розв'язання. На нашу думку, одним із найбільш ефективних і дієвих шляхів є безпосереднє вдосконалення і модернізація НСМЕП, яка буде

здатна забезпечити внутрішньодержавні безготівкові роздрібні розрахунки у країні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 р., із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Капралов Р.О. Вплив макросередовища на функціонування ринку банківських платіжних карток в Україні / Р.О. Капралов // Бізнес Інформ. – 2013. – № 8. – С. 317–324.
3. Кравченко І.С., Дрозд І.В. Сучасний стан і перспективи розвитку Національної системи масових електронних платежів на ринку банківських платіжних карток в Україні / І.С. Кравченко, І.В. Дрозд // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2014. – № 2(20). – С. 141–148.
4. Лук'янов В.С. Національна платіжна система: поняття, ключові принципи організації і базові функції / В.С. Лук'янов // Гроші, фінанси та кредит. – 2009. – С. 160–168.
5. Погореленко Н.П., Тертична К.С. Сучасний стан та перспективи розвитку платіжної системи України / Н.П. Погореленко, К.С. Тертична // Молодий учений. – 2015. – № 1(16). – С. 41–44.
6. Простір в гаманцях: перспективи української платіжної системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.business.ua/trends/prost-r-v-gamantsyakh-perspektivi-ukra-nsko-plat-zhno-sistemi-346223>.